

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

به رزیتا بهزادی، همسر و همراهم و

رادمان و رها

مجموعه‌سازی و خدمات تحویل مدرک

ویراست ۳

حمید محسنی

تهران / ۱۳۹۱

محسنی، حمید، ۱۳۴۴ -
مجموعه‌سازی و خدمات تحویل مدرک/ تألیف حمید محسنی. - ویراست ۳
تهران: نشر کتابدار، ۱۳۹۱
سیزده، ۴۳۴ص: مصور، جدول، نمودار،
فهرست‌نویسی بر اساس اطلاعات فیبا
یادداشت: نمایه
یادداشت: کتابنامه
موضوع: فراهم‌آوری (کتابخانه‌ها)
موضوع: فراهم‌آوری پایگاه‌های اطلاعاتی
موضوع: گزینش پایگاه‌های اطلاعاتی
رده‌بندی کنگره: ۱۳۹۱ م۳/م۳/۴۸۹Z
رده‌بندی دیویی: ۲/۲۵۰
شماره کتابشناسی ملی: ۲۹۴۲۸۴۱

www.ketabdar.org
mohseni@ketabdar.org

عنوان: مجموعه‌سازی و خدمات تحویل مدرک
مؤلف: حمید محسنی
مجموعه کتابدار: ۲۵۲، مجموعه‌سازی: ۵
صفحه‌آرا و طراح جلد: فاطمه آزادی
نوبت چاپ و ویرایش اول: ۱۳۷۷ و ۱۳۷۸
نوبت چاپ و ویرایش دوم: ۱۳۸۲، ۱۳۸۳، ۱۳۸۵، ۱۳۸۶، ۱۳۸۸
نوبت چاپ و ویرایش سوم: ۱۳۹۱
شمارگان: ۲۰۰۰ نسخه
قیمت: ۱۵۰۰۰ تومان
شابک: ۹-۰۵۵-۲۴۱-۶۰۰-۹۷۸
تلفن: ۴-۸۸۴۸۱۳۵۳ / ۸۸۹۷۹۵۶۱
دورنگار: ۸۸۹۷۹۵۶۰ / همراه: ۰۹۱۲۱۸۸۳۵۸۱
نشانی پخش: کتابدار، تهران، صندوق پستی ۱۹۷۳ / ۱۴۱۵۵

فهرست مطالب

۵۰	منابع مورد استفاده	۱	پیشگفتار
۵۱	چالش‌های کتابخانه ملی بریتانیا		
۵۱	نشر و پژوهش		
۵۱	هزینه‌های نشر و پژوهش		
۵۲	هزینه انتشار و دسترسی به مجلات		
			بخش اول
			تعاریف و کلیات مجموعه‌سازی
			فصل ۱
		۹	مجموعه‌سازی و فرایندهای آن؛
		۱۱	تعاریف، چالش‌ها و گرایش‌های تازه
		۱۲	مقدمه
			مجموعه، محمل، محتوا، مخزن، آرشیو و
		۱۵	مجموع ساز
		۲۰	انتخاب، سفارش، تهیه/فراهم‌آوری، مجموعه‌سازی
		۲۳	تعریف مجموعه‌سازی
		۲۷	توسعه مجموعه/مجموعه گسترده
		۲۸	مدیریت مجموعه
			مقایسه مدیریت مجموعه‌سازی، مدیریت
		۲۸	مجموعه و توسعه مجموعه
		۳۲	مدیریت مجموعه‌سازی
		۴۴	چالش‌ها و راهبردهای مجموعه‌سازی
		۴۵	حجم زیاد انتشارات و کمبود منابع
		۴۶	تحولات فنی و مجموعه‌سازی
		۴۷	اتخاذ راهبرد "دسترسی"
		۵۰	برای کارورزی و بحث بیشتر
		۵۰	پرسش‌های تشریحی
			فصل ۲
			ساختار و تشکیلات بخش مجموعه‌سازی
		۵۴	ساختار و تشکیلات بخش مجموعه‌سازی
		۵۵	فعالیت‌های معمول در بخش
		۵۶	نمونه‌هایی از تقسیم‌بندی واحدها
		۵۷	الف) تقسیم‌بندی بر اساس نوع منابع اطلاعاتی
		۵۷	ب) تقسیم‌بندی بر اساس زبان منابع اطلاعات
		۵۸	ج) تقسیم‌بندی بر اساس "نوع" منابع اطلاعاتی و "زبان" آن
		۵۸	د) تقسیم‌بندی بر اساس ترکیبی از "زبان" و "نوع" مدرک
		۵۹	ه) تقسیم‌بندی بر اساس فعالیت‌های اساسی
			وظایف و تشکیلات مرتبط با انتخاب، وجین و
		۵۹	ارزیابی مجموعه
		۶۲	سایر وظایف
		۶۲	چرخه و گردش کاری در انتخاب و سفارش
		۶۲	تعارض بین ساختار و تشکیلات رسمی و نیازهای واقعی
		۶۴	تغییر در سیاست‌ها، راهبردها و روش‌ها
		۶۴	آرشیو سازمانی و ائتلاف آرشیوهای علمی
		۶۸	برخی از آرشیوهای موضوعی

۸۹	۲. بر اساس وجود قرینه چاپی
۹۰	۳. بر اساس نوع فناوری
۹۰	۴. بر اساس روش تهیه
۹۰	۵. بر اساس نمونه خوانی و ویراستاری
۹۱	سایر منابع اطلاعاتی اینترنتی
۹۲	اسناد و مدارک چاپی و الکترونیکی غیر کتابی
۹۲	پایان نامه
۹۴	انتشارات دولتی
۹۴	انتشارات سازمان های بین المللی
۹۵	مجموعه مقالات گردهمایی ها
۹۶	پروانه ثبت اختراع
۹۷	استاندارد
۹۷	جزوه
۹۸	بروشور
۹۸	مواد دیداری - شنیداری
۹۸	فیلم (سینما)
۹۹	برخی از محمل های دیداری و شنیداری منسوخ
۱۰۰	دیسک های فشرده
۱۰۲	برای کارورزی و بحث بیشتر
۱۰۳	پرسش های تشریحی
۱۰۴	برای مطالعه بیشتر

فصل ۵

	تولید، توزیع و قیمت گذاری منابع اطلاعاتی ۱۰۷
۱۰۸	نشر و ناشر
۱۰۹	انواع ناشران
۱۱۰	فرایند نشر
۱۱۱	تولید محتوا
۱۱۲	آماده سازی فنی محتوا

۶۸	برای کارورزی و بحث بیشتر
۶۸	پرسش های تشریحی

فصل ۳

کارکنان بخش سفارش

۶۹	ویژگی های کار سفارش
۷۱	تنوع فعالیت ها و تغییرات روزافزون آن
۷۱	ارتباط کاری با بخش های اداری و افراد وابسته به سازمان
۷۲	ارتباط بسیار با بازار نشر و توزیع
۷۲	پیگیری
۷۲	ویژگی های کارکنان سفارش
۷۳	تخصّص در کتابداری و اطلاع رسانی
۷۳	روابط عمومی خوب
۷۳	شمّ تجاری
۷۴	آشنایی با زبان انگلیسی و سایر زبان های
۷۴	آشنایی با فناوری اطلاعات و ارتباطات
۷۵	برای کارورزی و بحث بیشتر
۷۵	پرسش های تشریحی
۷۵	برای مطالعه بیشتر

فصل ۴

انواع منابع اطلاعاتی و مجموعه سازی

۸۰	انواع منابع اطلاعاتی
۸۱	کتاب
۸۳	مهم ترین دلایل رونق کتاب های الکترونیکی
۸۵	پاییندها
۸۹	انواع پاییندهای الکترونیکی
۸۹	۱. بر اساس نوع محصول

۱۷۶	برای کارورزی و بحث بیشتر	۱۷۶	فصل ۹
۱۷۶	پرسش‌های تشریحی	۱۷۶	نیازسنجی
۱۷۶	برای مطالعه بیشتر		نیاز اطلاعاتی و رفتار اطلاع‌یابی
		۲۰۳	نیازسنجی
		۲۰۵	روش‌های نیازسنجی اطلاعات
		۲۰۵	۱. شناخت خصوصیات جامعه کتابخانه
		۲۰۶	۲. درخواست استفاده‌کنندگان
		۲۰۸	۳. ارتباط با استفاده‌کنندگان
		۲۰۸	۴. بررسی شرح وظایف
		۲۰۹	۵. ارزیابی مجموعه
		۲۰۹	سانسور و نیازسنجی
		۲۱۲	برای کارورزی و بحث بیشتر
		۲۱۲	پرسش‌های تشریحی
		۲۱۲	برای مطالعه بیشتر
		۲۱۳	نیازسنجی
			فصل ۱۰
۲۱۵	معیارهای ارزیابی منابع اطلاعاتی		
۲۱۶	مقدمه		
۲۱۷	محتوای مرتبط و مناسب یا شاخص محتوایی		
۲۱۷	قیمت		
۲۱۸	تاریخ نشر و اعتبار محتوا		
۲۱۹	نویسنده		
۲۲۰	ناشر		
۲۲۰	سطح		
۲۲۱	نمایه، کتابنامه و فهرست مطالب		
۲۲۱	مشخصات فیزیکی		
۲۲۲	صحافی		
۲۲۲	تصویر		
۲۲۲	صفحه‌آرایی		
۱۷۶		۱۷۶	فصل ۸
۱۷۶		۱۷۷	ابزارهای انتخاب و دسترسی به منابع اطلاعاتی
۱۷۸	شناسایی منابع اطلاعاتی	۱۷۸	
۱۷۹	تعریف و اهمیت ابزارهای انتخاب	۱۷۹	
۱۸۱	انواع ابزارهای انتخاب	۱۸۱	
۱۸۱	فهرست انتشارات سازمان‌ها و انجمن‌ها	۱۸۱	
۱۸۲	فهرست‌های ناشران	۱۸۲	
۱۸۴	کتابفروشی‌ها	۱۸۴	
۱۸۵	فهرست‌های کارگزاران و مراکز بخش	۱۸۵	
۱۸۶	کتابشناسی‌ها	۱۸۶	
۱۸۷	مجلات و روزنامه‌های تخصصی	۱۸۷	
۱۸۸	فهرست معرفی آثار مرجع	۱۸۸	
۱۸۸	پایگاه‌های اطلاعاتی	۱۸۸	
۱۹۰	راهنمای پایگاه‌های اطلاعاتی	۱۹۰	
۱۹۰	مجلات تخصصی اطلاع‌رسانی و فناوری اطلاعات	۱۹۰	
۱۹۱	اینترنت	۱۹۱	
۱۹۴	نمایشگاه‌ها	۱۹۴	
۱۹۵	منابع نقد و بررسی	۱۹۵	
۱۹۵	نسخه‌های نمونه	۱۹۵	
۱۹۶	نسخه آزمایشی رایگان	۱۹۶	
۱۹۶	برای کارورزی و بحث بیشتر	۱۹۶	
۱۹۶	پرسش‌های تشریحی	۱۹۶	
۱۹۷	برای مطالعه بیشتر	۱۹۷	
۱۹۷	تصویری آماری از چند فروشگاه سنتی و الکترونیکی کتاب	۱۹۷	
۱۹۸	ریدالزویر	۱۹۸	

۲۴۷	۲. شناسایی و انتخاب پایگاه‌های اطلاعاتی
۲۴۸	الف. ارتباط
۲۴۸	ب. اعتبار
۲۴۸	ج. پوشش
۲۴۹	د. روزآمد بودن
۲۵۰	ه. همپوشانی موضوعی
۲۵۱	و. محتویات رکورد
۲۵۲	ز. نمایه‌سازی
۲۵۳	ح. نوع انتشارات
۲۵۴	ت. هزینه
۲۵۴	ی. سهولت استفاده
۲۵۴	۳. انتخاب شیوه دسترسی به پایگاه‌های اطلاعاتی
۲۵۵	مقایسه تخصیص بودجه کتابخانه‌ها برای منابع چاپی و الکترونیکی
۲۵۶	برای کارورزی و بحث بیشتر
۲۵۶	پرسش‌های تشریحی
۲۵۶	برای مطالعه بیشتر

فصل ۱۳

۲۵۷	ارزشیابی مجموعه و وجین
۲۵۸	مقدمه
۲۵۹	تعریف و اهداف ارزشیابی
۲۶۲	روش‌های ارزشیابی مجموعه
۲۶۳	بررسی میزان استفاده از مجموعه
۲۶۳	بررسی مجموعه در یک موضوع
۲۶۴	بررسی‌های آماری
۲۶۴	نظرسنجی از جامعه کتابخانه
۲۶۴	فهرست‌های پیشنهادی متخصصان
۲۶۵	مدارک استفاده نشده
۲۶۵	کتابسنجی

۲۲۳	برای کارورزی و بحث بیشتر
۲۲۳	پرسش‌های تشریحی
۲۲۳	برای مطالعه بیشتر
۲۲۴	تصویری آماری و تحلیلی از مطالعه و مطالعه کنندگان

فصل ۱۱

انتخاب مجلات

۲۲۵	مقدمه
۲۲۶	مسائل اساسی موجود در انتخاب پایندها
۲۲۷	مزایای پایندهای الکترونیکی
۲۳۰	معایب مجلات الکترونیکی
۲۳۲	روش‌های انتخاب و رتبه‌بندی مجلات
۲۳۳	۱. مطالعه میزان استفاده از نشریات
۲۳۵	۲. تحلیل‌های استنادی
۲۳۵	الف. تحلیل استنادی منابع ردیف اول
۲۳۷	ب. تحلیل استنادی منابع ردیف دوم
۲۳۸	قانون پراکندگی برادفورد
۲۴۲	فروش تعاونی / کنسرسیون / بسته‌ای / درهم
۲۴۲	یکپارچه‌سازی فروش کتاب و مجلات الکترونیکی
۲۴۳	برای کارورزی و بحث بیشتر
۲۴۳	پرسش‌های تشریحی
۲۴۳	برای مطالعه بیشتر
۲۴۴	مجلات الکترونیکی

فصل ۱۲

انتخاب پایگاه‌های اطلاعاتی

۲۴۵	پایگاه اطلاعاتی و بانک اطلاعاتی
۲۴۶	مسئله انتخاب پایگاه‌های اطلاعاتی
۲۴۶	۱. شناسایی نیازهای اطلاعاتی
۲۴۷	

۲۶۶	مطابقت با استانداردها	۲۶۶	فصل ۱۵
۲۶۶	مشاهده مستقیم	۲۶۶	اینترنت و مجموعه سازی
۲۶۷	وجین	۲۸۵	اینترنت به عنوان ابزار
۲۶۸	عوامل و اصول وجین	۲۸۶	تغییر نقش و جایگاه کتابداران
۲۷۰	موانع وجین	۲۸۹	تأثیر اینترنت بر تولید اطلاعات
۲۷۰	۱. موانع ذهنی	۲۹۱	مسائل قابل توجه در انتخاب و دسترسی
۲۷۰	۲. موانع اداری - مالی	۲۹۳	برای کارورزی و بحث بیشتر
۲۷۰	منابع وجین شده	۲۹۴	پرسش های تشریحی
۲۷۲	برای کارورزی و بحث بیشتر	۲۹۴	برای مطالعه بیشتر
۲۷۲	پرسش های تشریحی	۲۹۵	اطلاعاتی درباره شرکت پرو کوئست
۳۱۸	برای مطالعه بیشتر		

بخش سوم

۲۷۳	مراحل و روش های انتخاب	۲۷۳	فصل ۱۶
۲۷۴	مهارت ها و مراحل انتخاب	۲۹۷	دریافت تقاضا و برگه های سفارش
۲۷۶	روش انتخاب انفرادی	۳۰۰	دریافت تقاضا
۲۷۷	روش انتخاب گروهی	۳۰۱	برگه های درخواست
۲۷۸	انتخاب موضوعی	۳۰۲	مزایای اصلی طراحی و استفاده از برگه های درخواست
۲۷۹	قرارداد با کارگزار	۳۰۲	۱. نظام مند نمودن فرآیندهای کاری
۲۷۹	انتخاب منابع اطلاعاتی در شرایط خاص	۳۰۳	۲. مستند نمودن فرآیندهای کاری
۲۸۰	۱. نمایشگاه بین المللی کتاب تهران	۳۰۳	۳. پیگیری
۲۸۱	۲. نمایشگاه ناشران داخلی	۳۰۴	۴. آموزش
۲۸۱	۳. نمایشگاه ناشران دانشگاهی		
۲۸۱	۴. نمایشگاه یاد یار مهربان		
۲۸۱	۵. نمایشگاه های خاص دیگر		
۲۸۲	برای کارورزی و بحث بیشتر		
۲۸۲	پرسش های تشریحی		
۲۸۲	برای مطالعه بیشتر		

۳۳۳	۴. تخصص و مهارت	۳۰۴	۵. آمار و اطلاعات
۳۳۳	شرایط و ویژگی های کار گزار مناسب	۳۰۵	۶. پاسخگویی به مراجعان
۳۳۴	۱. سرعت	۳۰۵	انواع بر گه های درخواست
۳۳۴	۲. مسائل مالی	۳۱۵	کنترل درخواست ها
۳۳۵	۳. جامع بودن	۳۱۵	۱. اطلاعات کتابشناختی ناقص
۳۳۵	۴. تهیه انواع منابع اطلاعاتی	۳۱۶	۲. کنترل درخواست ها با مجموعه کتابخانه
۳۳۵	۵. انعطاف پذیری	۳۱۶	۳. کنترل درخواست با بایگانی سفارش
۳۳۶	۶. تخصص موضوعی	۳۱۷	۴. کنترل درخواست با موجودی کتابخانه های همکار
۳۳۶	۷. مهارت های ویژه	۳۱۸	برای کارورزی و بحث بیشتر
۳۳۶	۸. خدمات ویژه	۳۱۸	پرسش های تشریحی
۳۳۷	۹. نمایندگی		
۳۳۷	۱۰. توانایی دریافت الکترونیکی درخواست ها		
۳۳۷	۱۱. شهرت		
۳۳۸	۱۲. سایر شرایط		
۳۳۹	سایر واسطه ها در سفارش غیر مستقیم	۳۱۹	فصل ۱۷
۳۳۹	کتابفروشی ها		انواع سفارش
۳۳۹	مراکز پخش و توزیع کتاب در ایران	۳۲۰	مقدمه
۳۴۰	فروشگاه های الکترونیکی	۳۲۰	انواع سفارش
۳۴۱	سایر انواع سفارش	۳۲۱	۱. سفارش مستقیم
۳۴۲	۱. سفارش سفیدمهر	۳۲۱	الف) ناشران
۳۴۲	۲. سفارش به شرط بازینی	۳۲۴	ب) دانشگاه ها و مؤسسات آموزشی و تحقیقاتی
۳۴۳	۳. سفارش دائم	۳۲۵	ج) انجمن ها و گروه ها
۳۴۳	۴. سفارش ائتلافی / کنسرسیومی	۳۲۶	د) نویسندگان
۳۴۵	برای کارورزی و بحث بیشتر	۳۲۷	مزایای سفارش مستقیم
۳۴۵	پرسش های تشریحی	۳۲۷	معایب سفارش مستقیم
		۳۲۸	سفارش غیر مستقیم
		۳۲۸	کارگزاران و مزایای آنها
		۳۳۲	۱. سهولت ارتباط
		۳۳۲	۲. سهولت در پرداخت هزینه
		۳۳۲	۳. سهولت دریافت و کنترل درخواست ها

۳۶۲	۵. پایگانی مجلات و پایگاه‌های اطلاعاتی	۳۴۷	فصل ۱۸ مراحل فراهم‌آوری / تهیه
۳۶۳	۶. سایر پایگانی‌ها	۳۴۸	مراحل فراهم‌آوری / تهیه
۳۶۳	استفاده از فناوری اطلاعات در پایگانی	۳۴۸	سفارش
۳۶۴	۱. استفاده از فن‌آوری اطلاعات	۳۴۹	چند نکته مهم در ارسال سفارش
۳۶۶	۲. استفاده از فن‌آوری اطلاعات و ارتباطات	۳۵۰	دریافت
۳۷۰	برای کارورزی و بحث بیشتر	۳۵۰	برخی نکات مهم در دریافت منابع اطلاعاتی
۳۷۰	پرسش‌های تشریحی	۳۵۱	کارهای دوره‌ای / پیگیری

فصل ۲۰ خدمات تحویل مدرک

۳۷۱	تعاریف	۳۵۱	۱. پیگیری سفارش‌های دریافت نشده
۳۷۲	"دسترسی" به اسناد و مدارک در مقابل "نگهداری" آن	۳۵۲	۲. پیگیری سفارش‌های ناقص
۳۷۴	آگاهی از منابع موجود	۳۵۳	۳. روز آمد نمودن پایگانی‌های سفارش
۳۷۶	الگوی خدمات تحویل مدرک	۳۵۳	۴. بازبینی درخواست‌های معوقه
۳۷۷	ابزارها و روش‌های انتقال اسناد	۳۵۴	برای کارورزی و بحث بیشتر
۳۷۹	۱. پست	۳۵۴	پرسش‌های تشریحی

۳۸۰	۲. دورنگار	۳۵۵	فصل ۱۹ بایگانی در سفارش
۳۸۱	۳. انتقال دیجیتالی	۳۵۶	دلایل تفکیک بایگانی سفارش
۳۸۱	۴. پایگاه اطلاعاتی متن کامل	۳۵۶	۱. تفاوت نوع بایگانی
۳۸۲	۵. نشر الکترونیکی	۳۵۶	۲. ماهیت جاری بودن کار سفارش
۳۸۲	۶. کارگزاران مقالات	۳۵۶	۳. تخصصی بودن کار
۳۸۴	معیارهای انتخاب کارگزاران مقالات	۳۵۷	۴. تغییرات مداوم فایل‌ها
۳۸۵	۱. هزینه	۳۵۷	۵. سهولت کار
۳۸۵	۲. سرعت	۳۵۸	گزارش‌ها و اطلاعات مورد نیاز
۳۸۵	۳. جامعیت	۳۵۸	بایگانی‌های مورد نیاز و ویژگی‌های آن‌ها
۳۸۶	۴. تهیه منابع از کارگزاران دیگر	۳۵۹	۱. بایگانی "سفارش‌های انجام شده"
۳۸۶	۵. روش ارسال	۳۶۰	۲. بایگانی "در دست اقدام"
۳۸۶	۶. جستجو در پایگاه اطلاعاتی و موجودی منابع	۳۶۱	۳. بایگانی "مکاتبات" بخش سفارش
		۳۶۱	۴. بایگانی مالی

۴۰۲	اگریس	۳۸۷	۷. ارائه خدمات ویژه
۴۰۲	کنترل جهانی کتابشناختی و مارک بین‌المللی	۳۸۸	۸. روش پرداخت
۴۰۳	دسترسی جهانی به انتشارات (یوای پی)	۳۸۸	۹. روش درخواست منبع
۴۰۳	تصویری آماری از برخی از صنایع اطلاعاتی بزرگ جهان	۳۸۸	ظهور کارگزاران جدید مقالات
۴۰۴	برای کارورزی و بحث بیشتر	۳۹۰	هزینه تحویل مدرک
۴۰۴	پرسش‌های تشریحی	۳۹۱	برای کارورزی و بحث بیشتر
		۳۹۱	پرسش‌های تشریحی

فصل ۲۲

۴۰۵	امور مالی	۳۹۳	همکاری بین کتابخانه‌ای
۴۰۷	چند نکته مهم	۳۹۴	همکاری بین کتابخانه‌ای در مجموعه‌سازی
۴۰۸	شیوه‌های دریافت وجه از امور مالی	۳۹۴	امانت بین کتابخانه‌ای
۴۰۸	تنخواه	۳۹۵	آمریکا و امانت بین کتابخانه‌ای
۴۰۹	کوپن یونسکو	۳۹۶	۱. دسترسی وسیع به اطلاعات کتابشناختی
۴۱۰	سپرده گذاری	۳۹۶	۲. شبکه‌های ارتباطی و اطلاعاتی وسیع
۴۱۱	روش گشایش اعتبار ارزی منابع اطلاعاتی غیرفارسی	۳۹۷	۳. نظام اطلاع‌رسانی و استانداردهای مورد نیاز
۴۱۲	سایر روش‌های ارسال ارز به ناشر یا کارگزار	۳۹۷	امانت بین کتابخانه‌ای در ایران
۴۱۲	مراحل بعد از دریافت	۳۹۸	اشتراک منابع، خرید ائتلافی
۴۱۳	مشکلات احتمالی در امور مالی	۳۹۸	چند توصیه درباره اشتراک منابع
۴۱۴	برای کارورزی و بحث بیشتر	۳۹۹	مبادله
۴۱۴	پرسش‌های تشریحی	۳۹۹	الف. مبادله منابع اطلاعاتی کتابخانه
۴۱۵	پیوست ۱: نمونه موافقت‌نامه همکاری	۴۰۰	ب. مبادله انتشارات
۴۱۷	پیوست ۲: نمونه بیانیه انتخاب	۴۰۰	هدایا و منابع اطلاعاتی رایگان
۴۲۱	فهرست منابع	۴۰۱	چند نمونه جهانی همکاری بین کتابخانه‌ای
۴۲۵	نمایه	۴۰۲	اینیس

فصل ۲۱

کتاب‌های زیادی در حوزه‌های گوناگون کتابداری و علم اطلاعات در سال‌های اخیر منتشر شده است. گرچه تعداد این کتاب‌ها در مقایسه با دهه شصت هفتاد خورشیدی و قبل از آن (چه کمی و چه کیفی) انفجارگونه است اما باز هم نمی‌توان آنها را در مقیاس جهانی و حتی ملی کافی دانست. با این وجود، مشکل اصلی انتشارات این حوزه در کمیت‌شان نیست. بلکه در توزیع موضوعی نامناسب کتاب‌ها و کیفیت محتوایی پایین بسیاری از آنهاست. برای مثال در برخی از حوزه‌ها مثل سازماندهی اطلاعات کتاب‌های بیشتری منتشر شده است و در تعدادی دیگر کمتر. تازه در همین زمینه خاص هم توزیع مناسبی وجود ندارد. مثلاً بیشتر آثار همین حوزه در زمینه فهرست‌نویسی و رده‌بندی است و بسیاری از آنها همپوشانی زیادی دارند. محتوای بسیاری از آثار، تعریف و توصیف مباحث پایه و عمومی است. در حالی که در زمینه‌های تخصصی‌تر همان حوزه، کتاب مناسبی وجود ندارد. حال که برنامه درسی رشته کتابداری در یکی دو سال اخیر تغییر کرده است، مطالعه و مقایسه کتاب‌های درسی همان سال‌ها از نظر میزان همخوانی و همگامی با واحدهای درسی گذشته که چندین دهه آموزش داده می‌شد، جالب توجه و احتمالاً نشانی از همین مشکل دارد.

قاعداً در زمینه تولید منابع درسی و کمیت و کیفیت محتوای آنها طی این همه تجربه آموزشی و پژوهشی می‌بایستی به یک درجه بلوغ نسبی می‌رسیدیم. کافی است برای اثبات یا رد این مدعا مثلاً متون آموزشی مرتبط با گرایش‌های موضوعی گوناگون کتابداری (پزشکی، علوم پایه، هنر، علوم انسانی، کشاورزی) از نظر آماری و انطباق آن با گرایش‌های موضوعی را مطالعه و مقایسه کنیم. مطالعه میزان موفقیت در آموزش کتابداران متخصص موضوعی، دلایل موفقیت یا شکست، و بخصوص میزان ارتباط آن با تولید کتاب‌های آموزشی و منابع مرجع مرتبط با هر گرایش موضوعی نیز جایگاه انتشارات را در نظام آموزشی آشکار خواهد ساخت. این مطالعات از این جهت اهمیت و فایده دارد که اشتباهات گذشته دوباره و چندباره تکرار نشود.

مشکل اصلی انتشارات این حوزه در کمیت‌شان نیست. بلکه در توزیع موضوعی نامناسب کتاب‌ها و کیفیت پایین محتوای بسیاری از آنهاست. همپوشانی موضوعی و تعریف و توصیف مباحث پایه، ویژگی بسیاری از کتاب‌هاست.

مطالعه میزان موفقیت در آموزش کتابداران متخصص موضوعی، دلایل موفقیت یا شکست، و بخصوص میزان ارتباط آن با تولید کتاب‌های آموزشی و منابع مرجع مرتبط با هر گرایش موضوعی نیز جایگاه انتشارات را در نظام آموزشی آشکار خواهد ساخت.

البته فایده دیگری هم دارد: چند تا موضوع بکر و جدید (بلکه یک حوزه مطالعاتی تازه) برای این همه دانشجوی تحصیلات تکمیلی خواهد بود؟!.

با توجه به این که انتشار کتاب در هر کشور عمدتاً بازتابی از نیازها و کم و کیف فعالیت‌های آموزشی و پژوهشی است، دلایل و چرایی مشکلات فوق را نیز بایستی بیشتر در همین حول و حوش دید. به عبارت دیگر، کمیت و کیفیت انتشارات تا حدود زیادی به کمیت و کیفیت گروه‌های آموزشی و پژوهشی و اعضای هیات علمی‌شان و نیز محیط علمی و پژوهشی آنها وابسته است. زیرا همین‌ها تولیدکنندگان و مصرف‌کنندگان اصلی اطلاعات‌اند.

برای مثال اگر می‌بینیم که در برخی از زمینه‌های تخصصی‌تر، کتاب مفید و درخوری وجود ندارد شاید احتمالاً به این دلیل باشد که افرادی که در این زمینه‌های تخصصی‌تر تجربه و تحقیق کرده باشند وجود ندارند. از آن مهم‌تر، شاید نهادهای اجرایی ما احساس نیاز به این درجه از تخصص نداشته‌اند تا برای آموزش وی تلاشی درخور نمایند؟! شاید هم تخصص و تجربه، و هم نیاز به این اطلاعات وجود داشته است اما انگیزه یا تجربه تولید و نگارش محتوای آن در متخصص مورد نظر وجود نداشته است؟! شاید نهادهای انتشاراتی کافی و حرفه‌ای وجود نداشت تا نقش خود را به درستی ایفا کنند و حلقه واسط بین تولیدکنندگان محتوا و مصرف‌کنندگان آن باشند - از فرایند نیازسنجی و تولید اولیه محتوا تا تکمیل، توسعه و ویرایش و در نهایت تولید و بسته‌بندی مناسب محتوا؟ و یا ملاحظات اقتصادی و اجتماعی دیگری وجود داشت؟! اینها مقدمه کوتاهی بود بر وضعیت کلی نشر کتاب در این زمینه. نتیجه کلی این مباحث این است که نشر، آموزش و پژوهش همچون آیین‌های هستند که هر کدام‌شان وضعیت دیگری را از نظر میزان موفقیت یا شکست منعکس می‌کنند. از طرف دیگر، میزان توفیق یا شکست در هر بخش بر بخش‌های دیگر نیز تاثیر مستقیم و نامستقیم خواهد گذاشت. به همین دلیل در ارزیابی هر بخش نمی‌توان دیگری را حذف کرد بلکه اگر خواسته باشیم هر کدام از این حوزه‌ها را به شکل یک نظام مستقل بررسی کنیم، دو حوزه دیگر را نیز بایستی به عنوان نظام فرعی در نظر داشته باشیم.

البته این نکته مهم را هم باید یادآور شد که نظام انتشاراتی هم به بخش‌های گوناگونی تقسیم می‌شود که هر کدام برای وظایف و اهداف خاصی مناسب‌تر است و در مواردی حتی نمی‌توانند وظایف بخش‌های دیگر انتشاراتی را

کمیت و کیفیت انتشارات تا حدود زیادی به کمیت و کیفیت گروه‌های آموزشی و پژوهشی و اعضای هیات علمی‌شان و نیز محیط علمی و پژوهشی آنها وابسته است. زیرا همین‌ها تولیدکنندگان و مصرف‌کنندگان اصلی اطلاعات‌اند.

نشر، آموزش و پژوهش همچون آیین‌های هستند که هر کدام‌شان وضعیت دیگری را از نظر میزان موفقیت یا شکست منعکس می‌کنند. از طرف دیگر، میزان توفیق یا شکست در هر بخش بر بخش‌های دیگر نیز تاثیر مستقیم و نامستقیم خواهد گذاشت.

برعهده گیرند. برای مثال کتاب برای اهداف آموزشی و انعکاس مباحث پایه و جمع بندی یافته‌های بشری مناسب تر است. در حالی که پیامدها بیشتر برای انعکاس تازه‌های علمی و پژوهشی و تجربه‌های جدید مناسب است. اینها از این جهت ذکر شدند که هم پیچیدگی نظام انتشاراتی و آموزشی و پژوهشی یادآوری شود و هم بر نقش و تاثیر هر کدام بر دیگری تاکید شود. تازه، وابستگی همه اینها به یک نظام کلی تر را هم باید ذکر کرد. بر همین اساس، در ارزیابی هر بخش باید نگاهی جامع و فراگیر داشته باشیم و بدون در نظر گرفتن عوامل دور و نزدیک وابسته به آن، قضاوتی یکسویه نکنیم.

نشر کتاب در حوزه مجموعه‌سازی نیز تا حدود زیادی همان وضعیت سایر حوزه‌ها را دارد. گرچه در ادامه قصد ارزیابی و مقایسه کتاب‌های منتشر شده در حوزه مجموعه‌سازی را نداریم اما برای ارائه چشم‌اندازی هر چند مختصر به کلیاتی در این زمینه بسنده می‌شود تا دریچه‌ای برای پژوهش‌های آتی فراهم شود و دلایل اصلی تالیف این اثر را نیز یادآور شوم.

نخستین کتاب‌های منتشر شده در حوزه مجموعه‌سازی، مانند بیشتر حوزه‌ها، بر اساس اهداف آموزشی و نیازهای درسی بوده است. منطقی است که این دسته از کتاب‌ها بر کلیات و مبانی نظری و همینطور کارکردهای اصلی آن تاکید داشته باشند. شاید نخستین کتاب مرتبط با مجموعه‌سازی اثر *مجموعه‌سازی در کتابخانه‌ها* (علی سینایی، انتشارات سمت) است. دومین آن *مجموعه‌سازی و فراهم‌آوری در کتابخانه‌ها* (دکتر محمدحسین دبانی، انتشارات دانشگاه شهید چمران، ۱۳۷۷) و آخرین اثر، همین کتابی است که سومین ویرایش آن در دسترس شماست. جدا از همپوشانی‌هایی که این ۳ اثر از نظر پاسخگویی به سرفصل‌های درسی دارند، هر کدامشان نتیجه نگاه و رویکرد خاصی است که تا حدودی محتوای آنها را از هم متمایز می‌سازد و بعضا انعکاسی از تجربه کاری و آموزشی مولفان آن نیز می‌باشد. دو اثر مناسب دیگر (با همان رویکرد آموزشی و تاکید بر کلیات مجموعه‌سازی اما ترجمه‌ای و طبیعتا بیشتر منطبق بر نیازهای آموزشی کشوری دیگر) نیز در همین مدت با عنوان *مجموعه‌سازی؛ پیدایش، گزینش و ...* (نوشته گاردنر و ترجمه زنده‌یاد دکتر آزاد، ۱۳۷۶) و *مبانی مجموعه‌سازی و مدیریت مجموعه*

نخستین کتاب‌های منتشر شده در حوزه مجموعه‌سازی، مانند بیشتر حوزه‌ها، بر اساس اهداف آموزشی و نیازهای درسی بوده است. منطقی است که این دسته از کتاب‌ها بر کلیات و مبانی نظری و همینطور کارکردهای اصلی آن تاکید داشته باشند.

مجموعه‌سازی اثر علی سینایی شاید نخستین اثر تالیفی در زمینه مجموعه‌سازی باشد. سپس کتاب *مجموعه‌سازی و فراهم‌آوری از دکتر محمدحسین دبانی* و تقریبا همزمان با آن کتاب *مجموعه‌سازی و خدمات تحویل مدرک از حمید محسنی تالیف و منتشر شدند.*

مجموعه‌سازی؛ پیدایش، گزینش و ... (نوشته گاردنر و ترجمه دکتر آزاد) و *مبانی مجموعه‌سازی و مدیریت مجموعه* (اثر جانسون و ترجمه شمس ازهای) از جمله کتاب‌های ترجمه‌ای در حوزه مجموعه‌سازی است.

گرایش به جنبه‌های تخصصی ترجمه‌سازی و دسترسی به اطلاعات سبب شده است تا کتاب‌های دیگری در همین چند سال اخیر منتشر شوند که بیش از پیش به چنین رویکردی در تولید اطلاعات نیاز داریم.

(اثر پگی جانسون و ترجمه شمس ازهای) منتشر شده است.

خوشبختانه گرایش به جنبه‌های تخصصی‌تر مجموعه‌سازی و دسترسی به اطلاعات سبب شده است تا کتاب‌های دیگری در همین چند سال اخیر منتشر شوند که بیش از پیش به چنین رویکردی در تولید اطلاعات نیاز داریم؛ عنوان‌هایی چون: *مجموعه‌سازی منابع الکترونیکی، مذاکره و قرارداد برای تهیه منابع دیجیتال، مجموعه‌سازی در کتابخانه‌های آموزشی (محسنی)، سفارش کنسرسیومی (علی‌بیگ، دمرچی‌لو)، مسائل مجموعه‌سازی در کتابخانه‌های ایران، و ارزیابی نیازهای اطلاعاتی.*

اثر حاضر از نظر زمانی بعد از کتاب سینایی (۱۳۷۶) و همزمان با اثر دبانی (۱۳۷۷) منتشر شد. دو کتاب دیگر بر مجموعه‌سازی منابع چاپی بخصوص کتاب تاکید دارند و وارد مجموعه‌سازی پایگاه‌های اطلاعاتی و انواع منابع الکترونیکی، و تاثیر فناوری اطلاعات و ارتباطات و نشر (بخصوص اینترنت و نشر الکترونیکی) بر مجموعه‌سازی و دسترسی به اطلاعات و همینطور خدمات تحویل مدرک نشدند. شاید اگر نویسندگان کتاب‌های فوق (که حق استادی بر من دارند) فرصت انتشار و ویرایش تازه‌ای از آن را داشتند، این جنبه‌های تازه هم اضافه می‌شد (البته به شرطی که مبنای کار، سرفصل‌های درسی رسمی نباشد).

راهبرد نویسنده و ناشر این کتاب بر این اساس بود که مولفان درسنامه‌ها می‌توانند و باید در تدوین درسنامه‌ها علاوه بر سرفصل‌های رسمی، به تحولات موجود و گرایش‌های آتی نیز واکنش نشان دهند. چنین راهبرد و بازخوردی می‌تواند مبنای بازنگری در محتوای درس‌ها و حتی رشته قرار گیرد و باید وظیفه و رسالت نویسندگان و ناشران و برنامه‌ریزان درسی تلقی شود. همین‌ها دلیل اصلی انتشار این اثر و ویرایش دوباره و سه‌باره آن شد.

البته این نکته بسیار مهم باید یادآور شود که راهبرد نویسنده و ناشر این کتاب بر این اساس بود و خواهد بود که مولفان درسنامه‌ها می‌توانند و باید در تدوین درسنامه‌ها علاوه بر سرفصل‌های رسمی به تحولات موجود و گرایش‌های آتی نیز واکنش نشان دهند. چنین بازخوردی که ناشی از تحلیل فضای موجود کسب و کار و نیازهای آینده آن است می‌تواند موجب بازنگری در محتوای واحدهای درسی و حتی بازنگری رشته منتهی شود و باید وظیفه و رسالت نویسندگان و ناشران و برنامه‌ریزان درسی تلقی شود. ناشر این اثر نیز همین راهبرد را در تولید منابع درسی و حتی تولید بسیاری از کتاب‌های دیگری دارد که احتمالاً لازم است در برنامه‌های رشته کتابداری و علم اطلاعات در سطوح مختلف کاردانی و کارشناسی و تحصیلات تکمیلی این حوزه و حتی رشته‌های مرتبط گنجانده شود. همین‌ها دلیل اصلی انتشار این اثر و ویرایش دوباره و سه باره آن شد. حتی نگاه نویسنده در تالیف

نمونه‌های زیادی از تاثیر ادبیات مکتوب بر واحدهای درسی و محتوای آن را می‌توان ذکر کرد که همگی نشانگر اهمیت اتخاذ راهبردی نقادانه و نه صرفاً پیروانه نویسندگان و بخصوص ناشران در تولید منابع آموزشی است. (حتی مطالعه چنین تاثیرگذاری و تاثیرپذیری می‌تواند موضوع چند پایان‌نامه یا طرح پژوهشی باشد).

مخاطبان اصلی این کتاب، در درجه اول دانشجویان و سپس کتابداران کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی هستند.

مطالعه برخی از مطالب به‌اختیار مدرس آن گذاشته شده است. برای آموزش مفاهیم مختلف این کتاب بهتر است به کار عملی بیشتر توجه شود. برای این کار، علاوه بر توصیه‌های مطرح‌شده در بخش "برای کارورزی و بحث بیشتر" توصیه می‌شود به سایت ویژه مربوط به "مجموعه‌سازی و خدمات تحویل مدرک" (وابسته به سایت اصلی ناشر) نیز مراجعه شود که در واقع مکمل کتاب است.

ویرایش‌های قبلی این اثر، ادغام محتوای دو درس مجموعه‌سازی ۱ و ۲ در یک درس واحد بود که خوشبختانه همین نگاه یکپارچه در بازنگری رشته نیز انعکاس یافت و این دو به یک درس ۳ واحدی تبدیل شد. نمونه‌های دیگری از تاثیر ادبیات مکتوب بر واحدهای درسی و محتوای آن را می‌توان ذکر کرد که همگی نشانگر اهمیت اتخاذ چنین راهبردی توسط نویسندگان و بخصوص ناشران در تولید منابع آموزشی است. (حتی مطالعه چنین تاثیرگذاری و تاثیرپذیری می‌تواند موضوع چند پایان‌نامه یا طرح پژوهشی باشد).

نقد و ارزیابی محتوای کتاب‌های فوق و سایر آثار مرتبط با مجموعه‌سازی و زمینه‌های وابسته و هم‌میتور دیگر حوزه‌های کتابداری و علم اطلاعات نیز نیازمند اثر یا مجموعه‌ای از آثار در قالب کتاب، مقاله، پایان‌نامه، طرح پژوهشی و مانند آن است. بی‌تردید این بازخوردها با نشان دادن قوت و ضعف‌ها، موجب ارتقای کمی و کیفی انتشارات و تناسب آنها با نیازهای آموزشی و پژوهشی خواهد شد.

ویرایش اول این کتاب در دو مجلد جداگانه (با عنوان *انتخاب منابع اطلاعاتی و سفارش و خدمات تحویل مدرک*) منتشر شد. گرچه دو اثر فوق برای تدریس در دانشگاه‌ها تدوین نشده بود، اما با استقبال دانشجویان و استادان محترم دانشگاه‌ها مواجه شد و در بسیاری از دانشگاه‌ها و دوره‌های آموزشی کوتاه‌مدت و بلندمدت سازمان‌ها به عنوان منبع درسی معرفی شدند و به چاپ دوم نیز رسیدند. این استقبال و نیز پیشنهادات مکتوب یا شفاهی استادان و دانشجویان موجب انتشار ویرایش‌های دیگری از کتاب شد تا نواقص احتمالی کمتر شود. در ویرایش‌های جدید تلاش شد تا علاوه بر افزودن بخش‌های جدید، و بازنگاری محتوای قبل، نگاه آموزشی و درسی هم مد نظر قرار گیرد.

مخاطبان اصلی این کتاب، در درجه اول دانشجویان و سپس کتابداران کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی هستند و سعی شد تا حد امکان مسائل مختلف مجموعه‌سازی در ۳ بخش جداگانه "تعاریف و کلیات مجموعه‌سازی"، "انتخاب منابع اطلاعاتی" و "سفارش و خدمات تحویل مدرک" آورده شود. البته در مواردی که تفکیک مسائل فوق بی‌مورد یا دشوار بود به ناگزیر

سرافصفحه ویژه مجموعه‌سازی و خدمات تحویل مدرک، علاوه بر پیوست‌ها، حاوی مقالات و اطلاعات مرتبط زیادی درباره مجموعه‌سازی و خدمات تحویل مدرک و زمینه‌های وابسته است.

در یک جا مطرح شدند. همچنین، مطالعه برخی از مطالب به‌اختیار مدرس آن است (که در پانویس همان مطالب به آن اشاره شده است). در هر حال، بهتر است دانشجویان، آشنایی کلی با این مباحث داشته باشند و کلیات آن را فراگیرند؛ برای آموزش مفاهیم مختلف این کتاب بهتر است به کار عملی بیشتر توجه شود. برای این کار، علاوه بر کتاب، توصیه می‌شود به سایت ویژه مربوط به مجموعه‌سازی و خدمات تحویل مدرک (وابسته به سایت اصلی ناشر) نیز مراجعه شود که در واقع، مکمل کتاب است. در پایان هر فصل، تکالیفی برای کارورزی و بحث بیشتر، پرسش‌های تشریحی و منابعی برای مطالعه بیشتر آمده است.

همزمان با انتشار ویرایش قبلی این اثر با پیشنهاد دانشگاه پیام نور مبنی بر تدوین درسنامه مجموعه‌سازی برای دانشجویان کتابداری آن دانشگاه مواجه شدم. با توجه به ویژگی دانشگاه پیام نور که بر پایه آموزش از راه دور است، تجربه جدیدی در پرداخت مطالب به دست آمد که سعی شد برخی از آنها در این کتاب هم مورد توجه قرار گیرد. مانند طراحی مباحثی برای کارورزی و بحث بیشتر؛ تولید معادل الکترونیکی کتاب به همراه مطالب تکمیلی دیگر؛ روزآمدسازی بخش‌هایی از کتاب در اینترنت و ایجاد ارتباط مستقیم دانشجویان و کارکنان مجموعه‌سازی با ناشران و تولیدکنندگان اطلاعات، کارگزاران و سایر مراکزی که در حین تحصیل و کار با آنها سر و کار خواهند داشت و در نهایت ایجاد ارتباط دانشجویان نویسنده از طریق اینترنت و روزآمدسازی مطالب کتاب در سایت ناشر. امیدوارم با انتقادات و پیشنهادات استادان کتابداری و اطلاع‌رسانی و همچنین متخصصان فن‌آوری آموزشی، در آینده الگوی مناسب‌تری برای تدوین چنین درسنامه‌هایی در تمامی رشته‌های درسی به وجود آید.

در این ویراست جدید نیز پیوست‌های دیگری در سایت ناشر قرار گرفت. سرافصفحه ویژه مجموعه‌سازی و خدمات تحویل مدرک، علاوه بر پیوست‌ها، حاوی مقالات و اطلاعات مرتبط زیادی درباره مجموعه‌سازی و خدمات تحویل مدرک و زمینه‌های وابسته است. فایل پاورپوینت و پی‌دی‌اف مربوط به خلاصه مطالب کتاب و ابزارهای انتخاب و سفارش به منظور افزایش کیفیت تدریس در سایت ناشر قرار گرفت.

فایل پاورپوینت و پی‌دی‌اف مربوط به خلاصه مطالب کتاب و معرفی ابزارهای انتخاب و سفارش به منظور افزایش کیفیت تدریس و نیز پرسش‌های چندگزینه‌ای برای آزمون آمادگی درسی و کنکور در سایت ناشر قرار گرفت.

بسیاری از اطلاعات دیگر مانند آیین‌نامه‌ها و اساسنامه‌های کتابخانه، بیانیه انتخاب، استانداردهای مجموعه و مانند آن نیز در سایت قرار گرفت تا مرجعی برای مجموعه‌سازی باشد. همه افراد می‌توانند اطلاعات تکمیلی خود را در این زمینه برای نویسنده و ناشر ارسال کنند تا به نام خودشان در سایت قرار گیرد و دیگران نیز از آن استفاده کنند.

دیگر مانند آیین نامه‌ها و اساسنامه‌های کتابخانه، بیانیه انتخاب، استانداردهای مجموعه و مانند آن نیز در سایت قرار گرفت تا مرجعی برای مجموعه‌سازی باشد. این بخش از سایت در آینده توسعه خواهد یافت و پذیرای نقد و ارزیابی محققان، استادان، کتابداران و متخصصان اطلاع‌رسانی و دانشجویان هم می‌باشد. همه افراد می‌توانند اطلاعات تکمیلی خود را در این زمینه برای نویسنده و ناشر ارسال کنند تا به نام خودشان در سایت قرار گیرد و دیگران نیز از آن استفاده نمایند.

به هنگام ویرایش این کتاب درس مدیریت ادواری‌ها نیز به مجموعه واحدها اضافه شد. به همین دلیل مطالب مربوط به انتخاب و سفارش و دسترسی به ادواری‌ها مختصر باقی ماند تا در مقطع کاردانی و سایر دوره‌های آموزشی از آن استفاده شود.

به هنگام ویرایش این کتاب درس مدیریت ادواری‌ها نیز به مجموعه واحدها اضافه شد. به همین دلیل مطالب مربوط به انتخاب و سفارش و دسترسی به ادواری‌ها مختصر باقی ماند تا در مقطع کاردانی و سایر دوره‌های آموزشی از آن استفاده شود. دانشجویان کارشناسی، مطالب مربوط به ادواری‌ها را مفصل‌تر در درس فوق خواهند خواند. برای اطلاعات بیشتر در این زمینه توصیه می‌شود کتاب دیگری از همین مولف با عنوان "مدیریت مجلات" مطالعه و تدریس شود.

دانشجویان کارشناسی، مطالب مربوط به ادواری‌ها را مفصل‌تر در درس فوق خواهند خواند. برای اطلاعات بیشتر در این زمینه توصیه می‌شود کتاب دیگری از همین مولف با عنوان "مدیریت مجلات" مطالعه و تدریس شود.

تألیف این کتاب مرهون سال‌ها تجربه به دست آمده در کتابخانه مرکز اطلاع‌رسانی و انفورماتیک سازمان صنایع دفاع، مدیریت کتابخانه و اطلاع‌رسانی مجتمع آموزشی وزارت جهاد کشاورزی و بخصوص مرکز اطلاعات و مدارک علمی وزارت جهاد کشاورزی (به عنوان پایه‌گذار و رئیس گروه نیازشناسی و فراهم‌آوری اطلاعات آن مرکز و مجموعه‌سازی بیش از ۶۰ مرکز آموزشی و پژوهشی) و نیز مطالعات، پژوهش‌ها و تجربه‌های مختلفی است که عمدتاً در این زمینه در مراکز دولتی و خصوصی داشتیم. تجربه کار مستقیم در موسسات انتشاراتی و تولید و توزیع انتشارات نیز سبب شده است تا با ساز و کار نهادهایی آشنا شوم که کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی - بخصوص کارکنان مجموعه‌سازی و فراهم‌آوری اطلاعات - به طور دائم برای تهیه مجموعه کتابخانه و دسترسی به اطلاعات با آنها سر و کار دارند و از تحولات آنها تاثیر می‌پذیرند.

تشویق‌ها و راهنمایی‌های بسیاری از استادان و دانشجویان و مطالعه متن‌مقدماتی توسط تنی چند از دوستان و استادان به خصوص آقای عسکر

گرچه نگارنده، مدعی تألیف کتابی کامل و جامع نیست، ولی تلاش شد تا علاوه بر طرح مباحث پایه و اساسی، به مجموعه‌ای از مسائل، چالش‌ها و رویکردهای نوین هم توجه شود تا مقدمه‌ای باشد برای مطالعات و پژوهش‌های عمیق‌تر.

نوروزی، دکتر فرشته سپهر، استاد عزیزم جواد یغمایی و دیگر عزیزان شایسته سپاسگزاری است. از دوست و همسر عزیزم، رزیتا بهزادی نیز که در تألیف این کتاب بلکه همه زندگی همراه و همسر است تشکر می‌کنم.

خانم فاطمه آزادی نیز در صفحه‌آرایی و بازخوانی مطالب این کتاب همکارم بود. شور و شوق، انگیزه، و کار و تلاش وی برای ساختن و برکشیدن، نشان از عزم و اراده‌اش برای شدن در مسیری تازه اما سخت و ناهموار دارد؛ از این جهت که این روزها پیمودن در مسیر آگاهی و دانش تنها به پایمردی و پایداری فردی وابسته نیست؛ پخته‌خواران و یغمابران به این عرصه نیز هجوم آوردند و آن را سپر ساختند تا «گزیده‌تر برند کالا». گاه همه وجود آدم در معرض تاراج و سرقت افرادی است که به حساب دیگران زندگی می‌کنند اما ادعا دارند که "من این چنینیم". خوشبختانه خلسه‌ها و لبریزی جان و روح، و سرشاری وجود از لحظه‌های کشف و شهود را نمی‌توان به تاراج برد. همین‌ها به‌تنهایی انگیزه‌ای است برای تداوم کوشش‌ها و پایداری و پایمردی که شادابی و زیبایی جسم و روح را ارمغان دارد؛ چرا که همه چیز در وجود خود آدم جان می‌گیرد و رشد می‌کند؛ همیشه سرمایه‌ای برای آغاز وجود دارد و زمان و مکان را نیز مرزی نیست. نه پایانی است و نه آغاز. سراسر، زیبایی و نشاط است که در جان آدم لانه می‌کند، شعله می‌کشد و از آنجا به جان و روح عالم و آدم رسوخ می‌کند، و "رقص شعله‌اش از هر کران پیداست". البته گاه "سرد و خاموش" به‌نظر می‌رسد و این دیگر بی‌تردید "گناه ما" و سارقان چراغ است.

گرچه نگارنده، مدعی تألیف کتابی کامل و جامع نیست، ولی تلاش شد تا علاوه بر طرح مباحث پایه و اساسی، به مجموعه‌ای از مسائل، چالش‌ها و رویکردهای نوین هم توجه شود تا مقدمه‌ای باشد برای مطالعات و پژوهش‌های عمیق‌تر.

در پایان و بار دیگر، از همه دوستان، استادان، دانشجویان و افرادی که مقاله، پایان‌نامه، فایل آموزشی یا هر مکتوب دیگری در زمینه مجموعه‌سازی و خدمات تحویل مدرک و سایر جنبه‌های گوناگون دسترسی به اطلاعات دارند تقاضا می‌شود آنها را برای اینجانب ارسال نمایند تا برای استفاده جامعه علمی در سایت موضوعی "مجموعه‌سازی و خدمات تحویل مدرک" (زیرمجموعه سایت کتابدار) قرار گیرد. آیین‌نامه‌ها و اساسنامه‌های کتابخانه‌ها و همینطور سایر تجربه‌های شما در قالب مقاله، یادداشت، پیشنهادات و طرح دیدگاه‌ها، نقد و بررسی فعالیت‌ها و کتاب‌های این حوزه و فایل‌های آموزشی مربوط به معرفی انواع منابع انتخاب و سفارش نیز می‌تواند بخشی از این اطلاعات باارزش باشد.

حمید محسنی

تعاریف و کلیات مجموعه‌سازی

این بخش شامل موضوعاتی درباره کلیات مجموعه‌سازی یا مطالبی است که در بیشتر مباحث خاص مجموعه‌سازی مثل انتخاب و سفارش، مشترک است. برخی از محتوای این بخش، مقدمه ورود به مباحث تخصصی‌تر در بخش‌های بعدی است. فصل‌های مختلف آن عبارتند از:

- فصل ۱ ← مجموعه‌سازی و فرآیندهای آن؛ تعاریف، چالش‌ها و گرایش‌های تازه
- فصل ۲ ← ساختار و تشکیلات بخش مجموعه‌سازی
- فصل ۳ ← کارکنان بخش سفارش
- فصل ۴ ← انواع منابع اطلاعاتی و مجموعه‌سازی
- فصل ۵ ← تولید، توزیع و قیمت‌گذاری منابع اطلاعاتی
- فصل ۶ ← انواع کتابخانه‌ها و مجموعه‌سازی

✳️ **نکته:** آشنایی با انواع منابع اطلاعاتی و ویژگی‌ها، فرایند تولید و دسترسی به آنها، آشنایی با نشر و فرایندهای آن، ناشران، تولیدکنندگان و توزیع‌کنندگان اطلاعات و کارکرد اصلی‌شان، نحوه قیمت‌گذاری انواع اطلاعات، نشر الکترونیکی و کاربرد فناوری اطلاعات و ارتباطات در تولید و دسترسی به اطلاعات، مباحث مهمی است که نه تنها در درس مجموعه‌سازی بلکه در بسیاری از درس‌های دیگر کتابداری - حتی درس‌های عملی و نظری - از جمله سازماندهی، و خدمات مرجع به نحوی با آنها سر و کار خواهیم داشت. زیرا محصول نشر همان چیزی است که کاربران کتابخانه‌ها به آن نیاز دارند و کتابداران نیز به همین دلیل با آن سر و کار دارند. گرچه در زمینه نشر و تاثیر آن بر مجموعه‌سازی، مطالبی را در این کتاب می‌خوانید اما مطالب مفصل‌تر درباره نشر و تاثیر آن بر همه ارکان کتابخانه و کتابداری و دسترسی کاربران به اطلاعات را در کتابی مستقل به نام *نشر و اطلاع‌رسانی* از همین نگارنده می‌توانید مطالعه کنید که برای درس *آشنایی با نشر و ویرایش* تالیف شده است.

فصل ۱

مجموعه‌سازی و فرایندهای آن؛ تعاریف، چالش‌ها و گرایش‌های تازه

خلاصه فصل

هدف این فصل، ارائه دیدگاهی کلی درباره مجموعه‌سازی و فرایندهای آن و ارتباط آن با سایر حوزه‌های کتابداری و ارائه تعاریف و مفاهیم اصلی و پرکاربرد (البته بیشتر با دیدگاه مقایسه‌ای و فرایندی) است تا تصویری کلان از مطالب کتاب و مجموعه‌سازی حاصل شود و تفاوت‌های مفهومی نیز تا حد ممکن به صورت مقایسه‌ای طرح شود.

تعریف مجموعه‌سازی و واژه‌های مرتبط (مثل مجموعه، محمل، محتوا، مخزن، آرشیو سازمانی، انتخاب، درخواست، سفارش، تهیه و فراهم‌آوری، مجموع‌سازی، مجموع‌ساز، مدیریت مجموعه و مجموعه‌گستری)، تفاوت مجموعه‌سازی با مدیریت مجموعه و مجموعه‌گستری، فرایندهای مجموعه‌سازی، مدیریت مجموعه و مدیریت مجموعه‌سازی، اهمیت مجموعه‌سازی در کتابخانه‌ها و چالش‌های آن، تأثیر فن‌آوری اطلاعات و ارتباطات بر مجموعه‌سازی و طرح دیدگاه‌های نوین از جمله مباحث اصلی این فصل است.

آنچه در این فصل می‌خوانید

مجموعه، محمل، محتوا، آرشیو و مجموع‌ساز
مدیریت مجموعه و توسعه مجموعه
توسعه مجموعه/مجموعه‌گستری
مدیریت مجموعه
مقایسه مدیریت مجموعه‌سازی، مدیریت مجموعه و توسعه مجموعه
مدیریت مجموعه‌سازی
چالش‌ها و راهبردهای مجموعه‌سازی
حجم زیاد انتشارات و کمبود منابع
تحولات فنی و مجموعه‌سازی

اهداف آموزشی فصل

پس از مطالعه این فصل، توانایی‌های زیر را کسب خواهید کرد:

۱. با تعاریف و کلیات مجموعه‌سازی آشنا خواهید شد.
۲. عوامل مؤثر بر مجموعه‌سازی را خواهید شناخت.
۳. تأثیر فن‌آوری اطلاعات بر مجموعه‌سازی را فرا می‌گیرید.
۴. نگرش‌های جدید در مجموعه‌سازی را می‌شناسید.

گاهی در تعریف دامنه برخی از رشته‌های علمی، بین متخصصان آن رشته و حوزه‌های نزدیک به آن اختلاف نظر وجود دارد. برای مثال، رشته کتابداری با رشته‌هایی چون علم اطلاعات، رایانه، علم مدیریت و علم ارتباطات چنین مشکلی دارد؛^۱ تا حدی که مثلاً درباره استقلال یا وابستگی دو حوزه کتابداری و علم اطلاعات، نظریه‌ها و نگاه‌های متفاوتی وجود دارد. هم‌منظور درباره تعلق یا نسبت حوزه "مدیریت اطلاعات و مدیریت دانش" با کتابداری و علم اطلاعات یا مدیریت دیدگاه‌های گوناگونی مطرح است.^۲ چنین تفاوتی در نظر و دیدگاه به عرصه‌های کاری و عملی هم کشیده می‌شود. مثال آن برخی از مشکلات، چالش‌ها و کل‌کل‌های موجود بین متخصصان علوم رایانه و کتابداری در محیط‌های کاری ایران است که گاه در عمل و فرایندهای کاری در دسرساز بوده و کارایی هر دو حوزه را در انجام کارهای مشترک کاهش داده است.

همین اختلافات و مشکلات، یعنی تعریف و تعیین حدود یا دامنه مفاهیم در بین دو یا چند رشته مختلف، در داخل یک رشته علمی هم وجود دارد. یعنی صاحب‌نظران و متخصصان آن رشته، درباره یک یا چند مفهوم، و تعریف دامنه و وابستگی یا عدم وابستگی آن به مفهومی دیگر، اختلاف نظر دارند که ظاهراً اختلافی درون‌رشته‌ای محسوب می‌شود. گاهی همین مشکلات درون‌رشته‌ای، یا اصطلاح خودمانی‌تر آن، "اختلاف خانوادگی" به پراکندگی در عمل و کارکرد کتابداران و متخصصان اطلاع‌رسانی نیز منجر شده است. همه این پراکندگی‌ها و دسته‌بندی‌های نظری و حتی کارکردی، اگر صرفاً بحثی علمی و نظری و برای شناخت دقیق‌تر و بهتر یک مساله و همه ابعاد نظری و عملی آن باشد نه تنها مشکلی ایجاد نمی‌کند بلکه نشان از پویایی و حیات آن حوزه دارد.

"بسیاری" از این برداشت‌های به ظاهر متفاوت در ایران، به انتقال نادرست مفاهیم از یک زبان به زبان دیگر یا از فردی به فرد دیگر مربوط می‌شود؛ یعنی "در مواردی" اصلاً اختلاف مفهومی در

گاهی در تعریف دامنه برخی از رشته‌های علمی، بین متخصصان آن رشته و حوزه‌های نزدیک به آن اختلاف نظر وجود دارد. چنین تفاوتی در نظر و دیدگاه، به عرصه‌های کاری و عملی هم کشیده می‌شود. همین اختلافات و مشکلات، در داخل یک رشته علمی هم وجود دارد که ظاهراً اختلافی درون‌رشته‌ای است. برخی از این مشکلات درون‌رشته‌ای به پراکندگی در عمل و کارکرد کتابداران و متخصصان اطلاع‌رسانی نیز منجر شده است.

"بسیاری" از این برداشت‌های به ظاهر متفاوت در ایران، به انتقال نادرست مفاهیم از یک زبان به زبان دیگر یا از فردی به فرد دیگر مربوط می‌شود؛ یعنی "در مواردی" اصلاً اختلاف مفهومی در عالم واقع وجود ندارد. بلکه ضعف زبانی یا علمی منتقل‌کننده مفاهیم، عامل اصلی است. البته گاه "محدودیت" های زبانی (و نه "خطا" های زبانی) را هم باید دخیل دانست.

۱. برای اطلاعات بیشتر در این زمینه: فاطمه رها دوست. (۱۳۸۸). فلسفه کتابداری و اطلاع‌رسانی.

تهران: کتابدار.

۲. برای اطلاعات بیشتر در این زمینه: حسن زاده، محمد. (۱۳۸۹). مدیریت دانش: مفاهیم و

زیرساخت‌ها. تهران: کتابدار.

در باره اهمیت نام و نامگذاری/برابری و تناسب آن با دامنه مفهومی یک واژه، آنقدر حساسیت وجود دارد که برخی از صاحب نظران، افزایش یا کاهش وجه اجتماعی کتابداری در ایران را وابسته به همین نکته‌ای می‌دانند که هنوز جامعه کتابداری ایران نتوانسته است برای آن راه حلی پیدا کند که مورد توافق همگان باشد. نمونه بارز آن دیدگاه مرحوم دکتر ابرامی است که بزرگ‌ترین دشمن این حوزه را همین "نام کتابداری" می‌داند.

وظیفه یک مترجم متخصص، باریک‌بین و متعهد است که با واژه‌های یک زبان، برخوردی سهل‌انگارانه نداشته باشد. وی باید تنفس واژه‌ها در یک جمله را حس کند و به این نکته مهم بیندیشد که انتخاب وی نه تنها ممکن است موجب مرگ اندیشه واقعی موجود در نوشته‌ها شود بلکه گاه فرزند نامشروع و جدیدی خلق خواهد شد که در نوشته‌ها و افکار دیگران حضور خواهد یافت و انحرافی در جریان اندیشه ایجاد خواهد کرد که بر کارکرد درست یک حرفه یا بخش بزرگ‌تری از مردم یا یک کشور تأثیر خواهد داشت.

واقع وجود ندارد. بلکه ضعف زبانی یا علمی منتقل‌کننده مفاهیم، عامل اصلی است. (بر روی واژه‌های "بسیاری" و "در مواردی" از این جهت تاکید کردم که آن را به "همه" موارد و شرایط تعمیم نمی‌دهم.) نمونه آن بحث‌های موافق و مخالف زیادی است که از چند دهه قبل تا به حال در زمینه اصطلاح کتابداری، دانش‌شناسی، اطلاع‌رسانی یا علم اطلاعات مطرح است؛ برابر فارسی "کتابداری" به جای library (در اصل کتابخانه) و "اطلاع‌رسانی" به جای information science (در اصل علم اطلاعات) نشانه‌ای از اهمیت توجه به خطاهای زبانی و تاثیر احتمالی آن بر خطاهای مفهومی است؛ البته گاه "محدودیت"های زبانی (و نه "خطا"های زبانی) را هم باید دخیل دانست. درباره اهمیت نام و نامگذاری/برابری و تناسب آن با دامنه مفهومی یک واژه، آنقدر حساسیت وجود دارد که حتی برخی از صاحب نظران، افزایش یا کاهش وجه اجتماعی کتابداری در ایران را وابسته به همین نکته‌ای می‌دانند که هنوز جامعه کتابداری ایران نتوانسته است برای آن راه حلی پیدا کند که مورد توافق همگان باشد. اینها را ذکر نکردم تا بگویم از این پس از واژه کتابداری و اطلاع‌رسانی استفاده نشود. بلکه برعکس، هر دوی آنها واژه‌های فارسی است که دامنه معنایی خاصی در زبان فارسی هم پیدا کرده‌اند. در مجموع، در تحلیل دامنه مفهومی چنین واژه‌هایی باید به زیست‌بوم جدید و قدیم این واژه‌ها در ایران توجه خاصی داشت و با همین رویکرد برای واژه‌های سایر زبان‌ها، برابر مناسب یا مناسب‌تر انتخاب کرد. همین‌طور بایستی به این نکته مهم توجه شود که ممکن است برخی از واژه‌های فارسی نتواند تمام بار معنایی نهفته در یک واژه خارجی را منعکس کند. حال این وظیفه یک مترجم متخصص، باریک‌بین و متعهد است که با واژه‌های یک زبان، برخوردی سهل‌انگارانه نداشته باشد. وی باید تنفس واژه‌ها در یک جمله را حس کند و به این نکته مهم بیندیشد که انتخاب وی نه تنها ممکن است موجب مرگ اندیشه واقعی موجود در نوشته‌ها شود بلکه گاه فرزند نامشروع و جدیدی خلق خواهد شد که در نوشته‌ها و افکار دیگران حضور خواهد یافت و انحرافی در جریان اندیشه ایجاد خواهد کرد که بر کارکرد درست یک حرفه یا بخش بزرگ‌تری از مردم یا یک کشور تأثیر خواهد داشت. نمونه بارز آن دیدگاه مرحوم دکتر ابرامی است که بزرگ‌ترین دشمن این حوزه را همین "نام کتابداری" می‌داند (۱۳۸۶، ص. ۱۷) که امروزه تحولات فنی و سایر ملاحظات، آن را نارسا کرده است و فقط باید به عنوان یک نام به آن نگریست. به طور دائم باید در اینجا و آنجا توضیح داد که واژه "کتاب" در بسیاری

بررسی و مطالعه واژگان
مجموعه‌سازی و دامنه
معنایی متفاوت آنها نیز
نشانگر همین نابسامانی
و سهل‌انگاری در انتخاب
واژگان درست و از آن
بدتر، درک نادرستی از
مفاهیم این حوزه و انعکاس
آن در ترکیبی از واژگان
ظاهراً درست اما با مفهومی
نادرست است.

مناسب‌ترین معادل Acqui-
sition "مجموعه‌سازی"
است. از اصطلاح
"فراهم‌آوری" و "تهیه" هم
می‌توان در مواردی بهره برد.
واژه مجموعه‌سازی، یک
واژه فارسی است که بار
معنایی خاص خودش را در
بین متخصصان فارسی‌زبان
پیدا کرده است.

از ترکیبات مشابه کتابداری، معنایی گسترده‌تر از مصداق خارجی آن
یعنی فقط "کتاب" دارد.

بررسی و مطالعه واژگان مجموعه‌سازی و دامنه معنایی متفاوت آنها
نیز نشانگر همین نابسامانی و سهل‌انگاری در انتخاب واژگان درست
و از آن بدتر، درک نادرستی از مفاهیم این حوزه و انعکاس آن در
ترکیبی از واژگان ظاهراً درست اما با مفهومی نادرست است. برای مثال
در بسیاری از موارد به جای واژه انگلیسی Acquisition معادل‌های
"انتخاب و تهیه"، "سفارش و تهیه"، "فراهم‌آوری"، "مجموعه‌سازی"
و "مدیریت مجموعه" ارائه شد. همین‌طور برای اصطلاح Collection
development معادل‌های "توسعه مجموعه"، "مجموعه‌گستری"،
"مجموعه‌سازی"، و "فراهم‌آوری" انتخاب شد. (هاشمی، ذیل مدخل).
در حالی که مناسب‌ترین معادل Acquisition "مجموعه‌سازی" است.
از اصطلاح "فراهم‌آوری" و "تهیه" هم می‌توان در مواردی بهره برد.
اما در هر حال، معادل "انتخاب و تهیه"، "سفارش و تهیه" و "مدیریت
مجموعه" برای این واژه، نادرست است. معادل فارسی "سفارش"
برای کلمه Order و "انتخاب/گزینش" برای Selection انتخاب
دقیقی است. اما شاید بد نبود که گاهی به این می‌اندیشیدیم که واژه
مجموعه‌سازی، یک واژه فارسی است که بار معنایی خاص خودش
را در بین متخصصان فارسی‌زبان پیدا کرده است. درست مانند واژه
"تمدن" که در ظاهر، کلمه‌ای عربی است اما معنی فارسی آن با واژه
عربی ارتباط چندانی ندارد و بار مفهومی خاص خودش را در فارسی
پیدا کرده است (آذرنگ، ص. ۱۵). از این دست واژه‌ها در زبان فارسی
و سایر زبان‌ها زیاد داریم و نباید در طرح مباحث علمی از این جنبه
زبان و تفاوت‌های مفهومی یک واژه در زیست‌بوم‌های متفاوت غفلت
کرد و همواره از دریچه زبان ظاهراً مبدا به همه چیز نگریست.^۱

جا دارد که مفاهیم کلیدی مرتبط با حوزه مجموعه‌سازی در ابتدای
همین کتاب تعریف شود. سعی خواهد شد واژه‌ها و مفاهیم این حوزه به
صورت واحدی از یک فرایند کلی مورد مذاقه قرار گیرد و تا حد ممکن به
صورت مقایسه‌ای و نه صرفاً یک واژه و مفهوم مستقل توصیف شود. بدین
ترتیب، علاوه بر آشنایی با برخی از نابسامانی‌های واژگانی، با کل فرایند
مجموعه‌سازی نیز به طور مختصر آشنا خواهید شد و دیدگاهی کلان و فراگیر
نسبت به مجموعه‌سازی و محتوای کتاب کسب خواهید کرد.

۱. برای اطلاعات بیشتر در این زمینه: حمید محسنی، محدودیت‌های زبان‌شناختی و دانشی در
انتقال مفاهیم: نمونه مدیریت مجموعه و مجموعه‌سازی. در: مجله الکترونیکی کتابدار، دوره
یازدهم، شماره ۲، ۱۳۹۱.

مجموعه، محمل، محتوا، مخزن، آرشیو و مجموع ساز

واژه "مجموعه"^۱ به منابع اطلاعاتی متعلق به یک کتابخانه اطلاق می‌شود که ممکن است در قالب/ یا شکل‌های مختلفی چون چاپی و غیرچاپی (دیداری - شنیداری، الکترونیکی و مانند آن) باشد. بیشتر این منابع اطلاعاتی، موجودی^۲ کتابخانه است؛ یعنی مایملک کتابخانه است. منابع غیرالکترونیکی اغلب در مخزن کتابخانه نگهداری می‌شود.

واحدهای اطلاعاتی در گذشته‌ای نه چندان دور در سطح یک کتاب یا مجله یا هر محمل کامل دیگر بود. به همین دلیل در کتابخانه‌ها به عنوان یک واحد اطلاعاتی تهیه و سازماندهی می‌شدند تا در اختیار کاربران قرار گیرد. اما فناوری‌های اطلاعاتی و ارتباطی جدید سبب شد تا بخش‌هایی از یک کتاب یا مجله، مقاله، تصویر و جدول کتاب/مقاله، صفحه، پاراگراف، جمله، عبارت، کلمه، حرف/عدد/نشانه، رکوردهای یک پایگاه اطلاعاتی، فیلدهای مختلف یک رکورد، بیت و بایت، و غیره و غیره هر کدام در مواردی یک واحد اطلاعاتی محسوب شود؛ به عبارت دیگر، هر چیزی که حاوی مفاهیم مورد نظر کاربر باشد. تهیه، سازماندهی و بازیابی اطلاعات در سطح مفهومی (یا مفاهیم مورد نظر) گزاینشی تازه در طراحی نظام‌های بازیابی اطلاعات است.

"آرشیو سازمانی"، مجموعه اطلاعات تولید شده توسط یک سازمان است که معمولاً به شکل الکترونیکی ذخیره و بازیابی می‌شود.

مجموعه الکترونیکی به شکل قابل حمل (بر روی دیسک‌های نوری و سایر محمل‌های الکترونیکی) یا درونخطی^۳ است. این دسته از منابع گاهی متعلق به آرشیو همان سازمانی است که کتابخانه به آن وابسته است اما اغلب از مجموعه الکترونیکی سایر سازمان‌ها، به خصوص ناشران بزرگ پایگاه‌ها و منابع الکترونیکی است. در این صورت، موجودی و مایملک کتابخانه محسوب نمی‌شوند. بدیهی است که نحوه انتخاب، مجموعه‌سازی، نگهداری، سازماندهی، مالکیت و دسترسی به این منابع، متفاوت و گاه پیچیده‌تر از منابع سنتی مثل کتاب است. (که در جای خود بحث شده است.)

"آرشیو سازمانی"، مجموعه اطلاعات تولید شده توسط یک سازمان است که معمولاً به شکل الکترونیکی ذخیره و بازیابی می‌شود. مثل مجموعه طرح‌های تحقیقاتی، گزارش‌های سازمانی، پایان‌نامه‌ها و سایر مدارکی که توسط اعضای هیأت علمی یا استادان و دانشجویان وابسته به یک نهاد آموزشی یا پژوهشی تولید شده است و یا مالکیت محتوایی آن را بر عهده دارد. دسترسی آزاد یا محدود به این اطلاعات، به سیاست‌های آن سازمان وابسته است. امروزه بسیاری از نهادهای علمی و آموزشی، به خصوص نهادهای دولتی و غیرانتفاعی، نتیجه مطالعات و پژوهش‌ها، مجلات و سایر منابع خود را رایگان در اختیار همگان قرار داده‌اند و روز بروز بر تعداد این منابع افزوده می‌شود.

1. Collection
2. holding
3. online

واحد‌های اطلاعاتی در گذشته‌ای نه چندان دور در سطح یک کتاب یا مجله یا هر محمل کامل دیگر بود. به همین دلیل در کتابخانه‌ها به عنوان یک واحد اطلاعاتی تهیه و سازماندهی می‌شدند تا در اختیار کاربران قرار گیرد. اما فناوری‌های اطلاعاتی و ارتباطی جدید سبب شده است تا بخش‌هایی از یک کتاب یا مجله، مقاله، تصویرها و جدول‌های کتاب/مقاله، صفحه، پاراگراف، جمله، عبارت، کلمه، حرف/عدد/نشانه، رکوردهای یک پایگاه اطلاعاتی، فیلم‌های مختلف یک رکورد، بیت و بایت، و غیره و غیره هر کدام در مواردی یک واحد اطلاعاتی محسوب شود؛ به عبارت دیگر، هر چیزی که حاوی مفاهیم مورد نظر کاربر باشد.

هر کدام از انواع اطلاعاتی (یا هر قالب/شکل^۱) یک محمل^۲ محسوب می‌شود. به عبارت دیگر، محمل، همان قالب یا شکل فیزیکی است که محتوا^۳/یا اطلاعات مورد نظر را در خود جای داده است. بر همین اساس ممکن است به محمل‌های مختلف چاپی یا غیرچاپی، الکترونیکی و مانند آن دسته‌بندی شود. محتوا شامل مجموعه علائم و نشانه‌هایی است که مفهوم مورد نظر را منتقل می‌کنند. این علائم و نشانه‌ها ممکن است شامل حروف، اعداد، نشانه‌های گرافیکی، عکس، صوت، موسیقی، آواز، نشانه‌های رایانه‌ای، فیلم متحرک، انیمیشن یا سایر اطلاعاتی باشد که در مجموع، محتوای محمل‌ها را به وجود می‌آورند. هر کدام از علائم و نشانه‌ها (بیشتر در سطح کلمه یا واژه) در محتوای یک اثر ممکن است مفاهیم چندگانه‌ای داشته باشند اما مفهوم اصلی آن بیشتر در بافت یا بستر^۴ جمله یا متن مورد نظر آشکار می‌شود.

توجه به نکته‌های ظریف فوق از این جهت مهم و اساسی است که کارکردهای سنتی کتابخانه‌ها و کتابداران آمادگی روبرویی با چنین تحولی را ندارد. این دگرگونی در سطح واحد‌های اطلاعاتی و گسترش آن سبب خواهد شد تا مبنای مجموعه‌سازی، سازماندهی، ذخیره، بازیابی، پردازش و ارائه خدمات اطلاع‌رسانی کتابخانه‌ها تحت تاثیر قرار گیرد و نیازمند بازنگری در سطوح مختلف نظری و کاربردی باشد. بسیاری از مشکلات موجود در کتابخانه‌ها و نظام‌های اطلاعاتی سنتی ناشی از همین ناهمگامی با تحولات موجود در تولید، توزیع و دسترسی به اطلاعات در سطح خرد و کلان است.

1. format
2. media
3. content
4. context

انواع محتوا

متن یا علائم و نشانه ها (الفبا، اعداد و....)

عکس و تصویر

صوت و صدا

موسیقی و آواز

تصاویر متحرک

انیمیشن (پویانمایی)

شکل های گرافیکی

اطلاعات و برنامه های رایانه ای

ترکیبی از انواع محتوا

محتوا شامل مجموعه علائم و نشانه‌هایی است که مفهوم مورد نظر را منتقل می‌کنند.

انواع محمول ها

سنگ

دیواره غارها

پاپيروس

لوح های گلی

نوار کاست

کاغذ

اسلاید

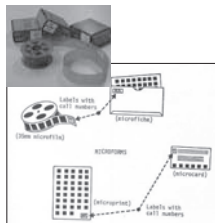
فیلم و نوار ویدئو

دیسک لِرزان، سی دی، حافظه های نوری و سایر رسانه های الکترونیکی

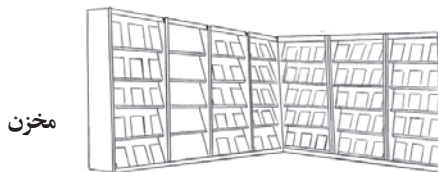
میکروفیش و میکروفیلم

محمل، همان قالب یا شکل فیزیکی است که محتوا را با اطلاعات مورد نظر را در خود جای داده است.

واژه "مخزن" به محلی فیزیکی اشاره دارد که مجموعه چاپی یا غیر چاپی کتابخانه در آن نگهداری می‌شود. گاهی این واژه علاوه بر محل فیزیکی به موجودی آن یعنی مجموعه منابع اطلاعاتی موجود در یک مخزن هم اشاره دارد. بر این اساس، تفاوت ظریفی بین دو واژه مخزن و مجموعه وجود دارد: مجموعه بیشتر به محتوایی اشاره دارد که در شکل / قالب‌های گوناگون منتشر شده‌اند و در مخزن نگهداری می‌شوند. برخی از محتوای متعلق به یک مجموعه (مثل منابع درونخطی) ممکن است در مخزن وابسته به کتابخانه موجود نباشد و یا در آنجا نگهداری نشود. این تفاوت ظریف معنایی، زمانی اهمیت می‌یابد که بخواهیم مدیریت مخزن، مدیریت مجموعه، توسعه مجموعه / مجموعه گستره، و در نهایت مجموعه‌سازی را تعریف کنیم و دامنه معنایی آنها را از هم تفکیک نماییم.

واژه "مخزن" به محلی فیزیکی اشاره دارد که مجموعه چاپی یا غیر چاپی کتابخانه در آن نگهداری می‌شود. گاهی این واژه علاوه بر محل فیزیکی به موجودی آن یعنی مجموعه منابع اطلاعاتی موجود در یک مخزن هم اشاره دارد. بر این اساس، تفاوت ظریفی بین دو واژه مخزن و مجموعه وجود دارد: مجموعه بیشتر به محتوایی اشاره دارد که در شکل / قالب‌های گوناگون منتشر شده‌اند و در مخزن نگهداری می‌شوند.

"مجموع‌سازی"^۱ واژه دیگری است که رهاورد نشر الکترونیکی است. امروزه تولید الکترونیکی مجلات و پایگاه‌های اطلاعاتی سنتی سبب شده است تا مجموعه‌هایی شکل بگیرد که برخی از آنها حاوی میلیاردها رکورد اطلاعات کتابشناختی یا حتی متن کامل است. این دسته از اطلاعات عمدتاً متعلق به ناشران تجاری یا کارگزارانی است که واسطه بین تولیدکنندگان اطلاعات و مصرف‌کنندگان‌اند. اُسی‌ال‌سی، پروکوست، دایالوگ، اینجنتا، بلک‌ول، ساینس‌دایرکت، و اشپرنگر نمونه‌هایی از همین ناشران‌اند. برخی از آنها مجلات و پایگاه‌های متعلق به ناشران گوناگون را در یک آرشیو واحد، جمع‌آوری و به کتابخانه‌ها و افراد عرضه می‌کنند. به همین دلیل به این دسته از کارگزاران / یا واسطه‌ها، "مجموع‌ساز"^۲ هم می‌گویند. اگر چه برابر فارسی این واژه را

"مجموع‌سازی" واژه دیگری است که رهاورد نشر الکترونیکی است. برخی از کارگزاران، مجلات و پایگاه‌های متعلق به ناشران گوناگون را در یک آرشیو واحد، جمع‌آوری و به کتابخانه‌ها و افراد عرضه می‌کنند. به همین دلیل به این دسته از کارگزاران / یا واسطه‌ها، "مجموع‌ساز" هم می‌گویند.

1. stock
2. aggregating
3. aggregator

گزینه‌های خرید کتابخانه

The Librarian Site

Library Purchasing Options

Key Features of Licensing the 2006 Collection from Blackwell Publishing :

- Includes over 750 online journal titles.
- Includes the maintenance of current subscriptions.
- Subscriptions can be converted on online-only formats.
- Transfer journals are including in the Collection.
- New/Young journals are not included in the Collection but are available on subscription basis only.
- Includes access to recent back files, i.e. those published online

Subject Bundles

مجموعه‌ها (بسته‌های موضوعی)

Institutions focused on a defined research area may choose to license a Subject Bundle of online journals to best meet their needs. This could include hospitals, pharmaceutical companies, agricultural colleges, theological schools, businesses, among others.

The Subject Bundle option enables libraries and information services to 'top up' their existing subject collections with Premium access to other titles in the discipline at discounted prices.

A wide range of Subject Bundles are available, including:

- Agriculture
- Business and Finance
- Dentistry
- Engineering and Materials Science
- Fisheries
- Law
- Medicine
- Nursing
- Statistics
- Theology and Religion
- Veterinary Science

کشتورزی
بازرگانی و مالی
دندانپزشکی و ...
به چندین خدمت‌های مجموع‌سازی می‌گردد.
هر کدام از این مجموعه‌ها، موضوعاتی حاوی
چندین عنوان مجله از یک یا چند ناشر است.
اگر چه ممکن است برخی از عناوین جداگانه
مورد نیاز کتابخانه مربوطه نباشند اما در مجموع
قیمت آن بسیار پایین تر از قیمت افرادی
آنها خواهد بود.

Licensing the Blackwell Publishing Collection

نیمه مجوز استفاده از انتشارات بلک ول

Key Features of Licensing the 2006 Collection from Blackwell Publishing :

- Includes over 750 online journal titles.
- Includes the maintenance of current subscriptions.
- Subscriptions can be converted on online-only formats.
- Transfer journals are including in the Collection.
- New/Young journals are not included in the Collection but are available on subscription basis only.
- Includes access to recent back files, i.e. those published online from January 1 st 1997 to the current issue.
- Includes archival access to paid-for content.
- Includes access to OnlineEarly articles, posted online before the print issue is published.
- All journals are now available on Blackwell Synergy, as well as through intermediary sites.
- Offers a rich supply of content for a fraction of the print price.
- Unlimited access through IP recognition, Athens , or remote username and password.
- Reduces inter-library loan costs and saves shelving space, time and cost.
- License designed with librarians for librarians. View our site license agreement [here](#)

می‌توان "مجموعه‌سازی" ذکر کرد اما در این کتاب برای ایجاد تفاوت با مجموعه‌سازی کتابخانه‌ها از معادل "مجموع‌سازی" استفاده شد. این مجموعه‌ها تماماً الکترونیکی و از ناشران مختلف‌اند و کتابخانه‌ها و افراد می‌توانند آنها را فقط از راه دور و اینترنت دسترسی پیدا کنند. به عبارت دیگر، کارگزار یا مجموع‌ساز با ناشران مختلف مذاکره کرده است و محتوای تولیدی آنها را در سایت متعلق به خود و اغلب در دسته‌های موضوعی گوناگون و با یک نرم‌افزار واحد به کتابخانه‌ها چه اهداف مجموع‌سازی کتابخانه‌ها و این دسته از کارگزاران یا واسطه‌های اطلاعاتی متفاوت است اما بدین ترتیب مجموعه‌های بزرگ الکترونیکی در حال شکل گرفتن است که کارکرد آن شبیه کتابخانه‌هاست و حتی همه فعالیت‌های معمول کتابخانه‌ها از جمله مجموع‌سازی، سازماندهی اطلاعات، خدمات جستجو، پردازش و بازیابی اطلاعات، انواع خدمات مرجع و اشاعه اطلاعات و خدماتی افزون بر آن را عرضه می‌کنند. اطلاعات بیشتر درباره مفاهیم فوق را در بخش مربوطه خواهید خواند.

کارگزار یا مجموع‌ساز با ناشران مختلف مذاکره کرده است و محتوای تولیدی آنها را در سایت متعلق به خود و اغلب در دسته‌های موضوعی گوناگون و با یک نرم‌افزار واحد به کتابخانه‌ها و سازمان‌ها عرضه می‌کند. اگر چه اهداف مجموع‌سازی کتابخانه‌ها و این دسته از کارگزاران یا واسطه‌های اطلاعاتی متفاوت است اما بدین ترتیب مجموع‌های بزرگ الکترونیکی در حال شکل گرفتن است که کارکرد آن شبیه کتابخانه‌هاست.

انتخاب، سفارش، تهیه/فراهم‌آوری، مجموعه‌سازی

انتخاب^۱ یکی از فرایندهای مجموعه‌سازی است که طی آن منبعی خاص برای رفع نیازهای اطلاعاتی جامعه کتابخانه، گزینش / انتخاب می‌شود. انتخاب معمولاً توسط کمیته‌ای به نام کمیته انتخاب صورت می‌گیرد که نماینده همه گروه‌های ذی‌نفع در آن حضور دارد. کمیته انتخاب اغلب بر اساس بیانیه‌ای مکتوب و مدون، کار انتخاب را انجام می‌دهد که به آن بیانیه انتخاب یا سیاست‌های مجموعه‌گستری می‌گویند.

واژه "سفارش"^۲ را می‌توان معادل واژه Order دانست که به معنی درخواست^۳ یک کالا یا خدمت از فرد یا نهاد دیگر است. سفارش منابع اطلاعاتی می‌تواند برای یک کتاب، مجله، مقاله، پایگاه اطلاعاتی یا هر منبع اطلاعاتی دیگر باشد. این درخواست می‌تواند برای یک ناشر، کتابفروش، کارگزار، یا حتی کتابخانه دیگر ارسال شود. و برای آن پولی پرداخت شود یا رایگان باشد. و یا حتی به صورت هدیه یا امانی دریافت شود. همه اینها، سفارش است.

نتیجه یک سفارش می‌تواند با دریافت آن منبع اطلاعاتی خاتمه یابد که به آن عمل یا فعل "تهیه/فراهم‌کردن (در انگلیسی Acquire)" می‌گویند. شکل اسمی آن "تهیه/فراهم‌آوری (به انگلیسی Acquisition)" است. البته این یکی از معانی Acquisition است. معنی دیگر آن، "مجموعه‌سازی" است. اما واقعیت آن است که مفهوم مستتر در واژه مجموعه‌سازی (البته در سطح واژگانی)، بیشتر و وسیع‌تر از واژه انگلیسی آن یعنی Acquisition است. به عبارت دیگر می‌توان اینگونه استدلال کرد که در زبان انگلیسی برای دو مفهوم متفاوت فارسی یعنی فراهم‌آوری و مجموعه‌سازی از یک واژه استفاده می‌شود.

نتیجه یک سفارش می‌تواند با دریافت آن منبع اطلاعاتی خاتمه یابد که به آن عمل یا فعل "تهیه/فراهم‌کردن" (در انگلیسی Acquire) می‌گویند. شکل اسمی آن "تهیه/فراهم‌آوری (به انگلیسی Acquisition)" است. البته این یکی از معانی Acquisition است. معنی دیگر آن، "مجموعه‌سازی" است.

1. Selection
2. order
3. request

Acquisition در واژه‌نامه آکسفورد، "عمل یا فرآیند تهیه، خریدن یا کسب یک چیز" معنی شده است. مانند "تهیه یا خریدن عتیقه/ کسب علم/ خرید یا به دست آوردن سهام". در واژه‌نامه‌های عمومی فارسی برای کلمه Acquire معادل‌های "کسب کردن"، "به دست آوردن"، "صاحب شدن"، "مالک شدن" و "برای خود کسب کردن" انتخاب شده است و برای کلمه Acquisition معادل‌های فراگیری، تحصیل، اکتساب، مالکیت و تملک انتخاب شده است.

برای درک بهتر تفاوت واژگانی این واژه در فارسی بهتر است توجه‌تان را به تفاوت بین "تهیه/ فراهم‌آوری" و "مجموعه‌سازی" معطوف کنید: **تهیه یا فراهم‌آوری** مترادف هم است و به مجموعه فرایندها یا عملیاتی اطلاق می‌شود که به تهیه یک منبع منجر می‌شود؛ منبعی سفارش داده می‌شود و نتیجه آن تهیه یا فراهم‌آوری یا ناکامی در آن است. اما مجموعه‌سازی، حاصل فرایندهایی به مراتب بیشتر از تهیه یا فراهم‌آوری (از جمله ارزشیابی مجموعه، انتخاب، و جین و البته خود تهیه یا فراهم‌آوری) است؛ به عبارت دیگر، **تهیه/ فراهم‌آوری یکی از فرایندهای بسیار مهم در مجموعه‌سازی است اما همه آن نیست.** بلکه در مواردی ممکن است از نظر حجمی کمتر از سایر فعالیت‌های مربوط به مجموعه‌سازی باشد؛ یعنی "تهیه/فراهم‌آوری" و "مجموعه‌سازی" معادل هم نیستند.

تهیه یا فراهم‌آوری مترادف هم است و به مجموعه فرایندها یا عملیاتی اطلاق می‌شود که به تهیه یک منبع منجر می‌شود؛ منبعی سفارش داده می‌شود و نتیجه آن تهیه یا فراهم‌آوری یا ناکامی در آن است. اما مجموعه‌سازی، حاصل فرایندهایی به مراتب بیشتر از تهیه یا فراهم‌آوری (از جمله ارزشیابی مجموعه، انتخاب، و جین و البته خود تهیه یا فراهم‌آوری) است.

تهیه/ فراهم‌آوری یکی از فرایندهای بسیار مهم در مجموعه‌سازی است اما همه آن نیست

ذکر این نکته مهم است که واژه مجموعه‌سازی از همان دست واژه‌هایی است که کاملاً تحت تاثیر زیست‌بوم زبان فارسی قرار گرفته است. چنین واژه پرمفهوم، جالب، و متناسب با مفاهیم مرتبط با آن، در زبان انگلیسی با این دامنه معنایی وجود ندارد. معادل دقیق‌تر آن در زبان